

Landskab

De himmerlandske Heder er resterne af et kæmpestort hedeområde, der indtil 1800-tallet dækkede store dele af Vesthimmerland fra Limfjorden til Rold Skov. Opdyrkning og tilplantning af de titusinder af hektar hede, der fandtes engang, betyder at der nu reelt kun er omkring 900 ha tilbage. De himmerlandske Heder er i modsætning til hederne i Vestjylland ret kuperede, idet de ligger på morænebakker, dækket af flyvesand. 4 store bakkedrag præger området, længst mod vest Vindblæs Hede og øst herfor Oudrup Østerhede, Lundby - Ajstrup Hede og Kyødale. Den uregulerede Bruså løber i en smal, frodig dal gennem hederne.

Heden med de mange klitdannelser

Kontrasten mellem heden og Brusådalens. Fugtighed og bedre jord skaber frodighed

De sandede morænebakker, hvor De himmerlandske Heder ligger, har været ramt af sandflugt i flere omgange, antagelig første gang ret hurtigt efter istidens afslutning for 12.000 år siden. Et tørt, blæsende klima har dengang sat sandet på vandring i det skovfattige landskab. På rækkerne af indlandsklitter fornemmes, at den fremherskende vindretning dengang var mere nordvestlig end i dag, hvor sydvestenvinden hersker. Langt senere i jernalderen og middelalderen har der formodentlig været sandflugtsperioder pga. overgræsning og anden hårdhændet udnyttelse af heden.

Hedebønder gennem tusinder af år

I dag fremtræder De himmerlandske Heder som et øde og ubeboet naturområde, men ved nærmere eftersyn findes der masser af kulturspor i form af bl.a. gravhøje og oldtidsagre, der fortæller om tidligere tiders bosætning og opdyrkning af området. Ved Vindblæs Hede stod fjorden i jægerstenalderen

helt ind til foden af bakken, også mod nord ved Oudrup Hede var der strandbred ud mod fjorden. Fjorden gav gode jagt- og fangstmuligheder, og da den trak sig tilbage i løbet af bondestenalderen, gav strandene frodig græsning. De første agerbrugere foretrak de sandede og skrånende marker, der var lette at bearbejde og naturligt dræned, og som passede til stenalderbondens primitive redskaber. Afbrænding af skoven til kornmarker og græsningsarealer favoriserede lyngens udbredelse. Korn blev kun dyrket på små marker nær boligen. Dette særlige hedebrug holdt sig næsten uændret helt op til slutningen af 1800-tallet.

På Vindblæs Hede findes spor efter ældre jernalders marksystemer. De små markstykker var indrammet af lave jordvolde, der markerede grænsen mellem oldtidsbøndernes marker. Højryggede agre er en anden type forladte marker, der også findes på Vindblæs Hede og stammer tilbage til middelalderen. Det er lange og smalle markstykker, der modsat oldtidsagre er adskilt af fordybninger.

Hedelyngen havde utallige anvendelsesmuligheder og var livsnødvendig for at sikre hedebondens overlevelse. Lyngen blev brugt som afgrøde. Dyrene græssede på lyngen både sommer og vinter, og ung lyng og rensdyrlav blev bjerget som vinterfoder. Lyng blev slået til brændsel, brugt som strøelse i stalden, som tækkemateriale og sengeunderlag. Hyppig afbrænding af heden medførte foryngelse af lyngen.

Gamle veje over heden

De himmerlandske Heder gennemkrydses af talrige gamle vejspor og hulveje, der vidner om livlig færdsel i området. På Lundby Hede gemmer lyngen op mod hundrede gamle vejspor i et kilometerbredt bælte på begge sider af den nuværende asfaltvej mellem Lundby og Borup. De er spor efter den gamle hærvejsforbindelse fra Viborg til Aggersborg og er en af de største samlinger af fortidige vejspor i Jylland. Vinkelret på disse spor ligger resterne af den gamle Aalborg-Løgstør landevej, anlagt i 1700-tallet af enevældens ingeniører, hvis livsfilosofi ses tydelig – forløbet er snorlige, natur og landskab underkaster sig den enevældige konge.

De gamle vejspor træder frem som parallelle fordybninger i landskabet

Hedens planter

Hedens karakterplanter er dværgbuske, især Hedelyng og Revling. Hedelyngen har oprindeligt været altdominerende på grund af tidligere tiders udnyttelse af heden. Når udnyttelsen ophører og ikke erstattes af naturpleje, bliver Hedelyngen gradvist afløst af Revling eller af græsarter som Bølget Bunke og Blåtop. Revling er i dag den dominerende dværgbusk på De himmerlandske Heder. Fine områder med Hedelyng findes dog stadig på Vindblæs Hede, nær Brusådalens og i Kyødale. Den store Lundby Hede er derimod domineret af græshede med spredte partier af dværgbuske. Dværgbuskene Tyttebær og Blåbær findes overalt på hederne, Blåbær især på nord- og østvendte skråninger.

Tyttebær

Hedelyng

Langs Brusådalens østside, hvor jordbunden er mere frugtbar, findes frodige moser og enge med et væld af forskellige planter bl.a. gøgeurter og Engblomme som kontrast til de generelt meget artsfattige heder.

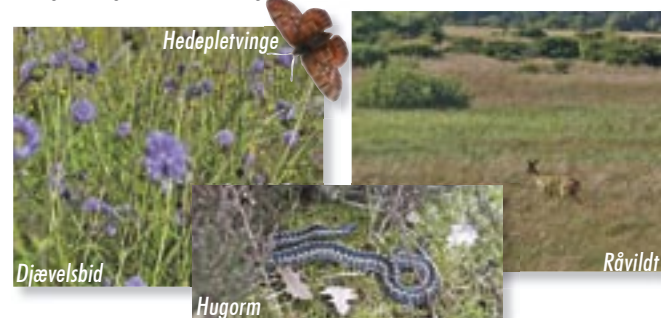
På heden vokser også den smukke plante, Guldblomme, hedens mest markante blomsterplante. Den giftige plante blev tidligere anvendt som elskovsmiddel og brugt mod feber og gigt. I Himmerland overrakte ungersvendene den udvalgte pige en Guldblomme. Det bandt, hvis den blev modtaget!

På Ajstrup Hede tæt ved Kyødale findes en bestand af den lille tornede busk Tornblad, der normalt er hjemmehørende under sydligere himmelstrøg. På Vindblæs Hede og i Kyødale findes store bestande af enebær. Enebær spirer, hvor mineraljorden bliver blotlagt, fx af græssende får og kvæg. Enebærbusken giver læ, skygge og spiringsbetingelser for andre træer, fx eg, røn, hylde eller roser, der så vokser op og overskygger enen, der ikke trives i skygge, men langsomt

må sygne hen. Enkelte steder på hederne, bl.a. nord for Bruså Mølle, findes egekrat, der opfattes som rester af den oprindelig egeblandingsskov, der har dækket landskabet før opdyrking og overgræsning skabte hederne. I dag er hedens træer især domineret af bjergfyr, der spredt sig fra de nærliggende plantager. Hvis denne tilgroning ikke standses med naturpleje, f.eks. fældning og afgræsning, er det enestående natur- og kulturlandskab i fare for at forsvinde.

Hedens dyr

Hederne rummer et rigt dyreliv. Her findes både hugorm, stålorm, markfirben og alm. firben. Af større dyr findes især hare og ræv på den åbne hede, mens råvildt holder til på de mere tilgroede dele af heden. De himmerlandske Heder er kendt for deres rige bestand af dagsommerfugle, idet 36 forskellige arter er fundet i området bl.a. den sjældne og truede Hedepletvinge (*Euphydryas aurinia*), der her har et af sine få danske levesteder. Det skyldes at planten Djævelsbid trives godt i næringsfattige fugtige lavninger i heden, og netop denne plante er fødegrundlaget for sommerfuglens larver.

Fredning og genopretning af heden

For et par år siden blev den eksisterende fredning af De himmerlandske Heder fra 1938 udvidet med 400 ha, så der nu er fredet 1284 ha. Udvidelsen har skabt bedre adgangsmuligheder og stier, sikret naturpleje og åbnet for at genskabe noget af den tidligere hede. Skov bliver fældet og marker omdannes til hede efter en udpining med afgøder uden gødskning. Det er især vest for Oudrup Østerhede at forandringerne sker, og målet er et 11 km langt ubrudt bælte af hede.

Flere steder sørger får og kreaturer for den vedligeholdende pleje af heden

Natura 2000 og Mopark

Over 1000 ha af De himmerlandske Heder er udpeget som Natura 2000-område. Disse områder danner et netværk af særligt beskyttelsesværdige områder i EU, og er udpeget på grund af forekomsten af sjældne og udryddelsestruede arter og naturtyper. Udpegningen indebærer et særligt ansvar for at sikre og forbedre vilkårene for disse arter og naturtyper, fx Hedepletvinge samt naturtyperne indlandsklitter, heder, artsrige overdrev på sur jordbund og egekrat.

De himmerlandske Heder og de øvrige Natura 2000 områder i Himmerland indgår i EU-projektet MOPARK – et nordeuropæisk samarbejde om bæredygtig færdsel og tilgængelighed i og imellem naturområder. Projektet er støttet økonomisk af EU's Interreg IIIb midler. Du kan læse mere om projektet på: www.natura2000himmerland.dk

Publikums færdsel

Selv om du færdes i et fredet område med offentlig adgang, skal du være opmærksom på at jorden er privatejet. Vis derfor hensyn til naturen og de mennesker, der bor og lever af den. Husk altid at føre hunden i snor, og at brug af åben ild og bål-tænding ikke er tilladt. Respekter altid anden skiltning i området omkring færdsel. Affald må naturligvis ikke smides. Al færdsel sker på eget ansvar, også på arealer med græssende dyr!

Yderligere information

Nordjyllands Amt har udgivet en lang række foldere over fredede områder, amtets plantager og regionale cykelruter, som udleveres gratis på turistbureauer og biblioteker i amtet eller de kan bestilles på: www.nja.dk. Foldere over de nationale cykelruter i amtet fås mod betaling, enkeltvis eller som en samlet pakke.

Teknik og Miljø

Niels Bohrs Vej 30 - 9220 Aalborg Øst
Tlf. 9635 1000 - www.nja.dk

Vandretur på De himmerlandske Heder

Natura 2000
Himmerland

